

האליזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

נושא השבוע: דיני ממונות (כה)

כג' שבט תשפ"א 1361 (שנה כו')

ההפטר: "בשנת מות"
(ישעיה ו')

פרשת יתרו – שבת מברכיין

ראש חודש אדר יחול אי"ה בימים שישי ושבת מולדו ליל שישי בשעה 6:19 ו-4 חלקים

"כי יהיה להם דבר בא אלי ושמעתי בין איש ובין רעהו..." (יז, כז)

נשאלת השאלה: מדוע נאמר "בא אלי"? הרי היה צריך הכתוב לומר "באו אלי"?
לומר לנו שעל הדיינים להתמקד רק בבעיה שהוצגה לפניהם ע"י שני בעלי הדין, רק היא לבדה "באה", כך יהיה הדין דין אמת ולא לדון לפי בעלי הדין שמא האחד נכבד מחבירו ולכן יקבל יחס מועדף למרות שאין הדין עימו ולא יצא הצדק לאור.
(מענינה של תורה)

"אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלוקים... וגם כל העם הזה על מקומו יבוא"

בשלום" (יז, כז)

וקשה, מדוע אמר "בשלום", והרי בשעה שמאחלים לאדם חי יש לומר "לשלום"?
אומרים בשם "החפץ חיים": כיוון שאדם חייב לחברו ממון ולא פרע לו בחייו, אין לו מנוחה בעולם הבא, ולכן כשיעמיד משה את המשפט והדין על כנו, יסודרו כל דיני הממונות שבין אדם לרעהו ואז "גם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום" היינו בעולם הבא, כיוון שפרעו את כל חובותיהם בעולם הזה. והחכם עיניו בראשו יחזיר כל חובותיו שלוה שלא יישאר בעל חוב לאף אדם וייטב לו בעולם הזה ולעולם הבא.
(תורת הפרשה)

"...ואשא אתכם על כנפי הנושרים ואביא אתכם אלי" (יט, ד)

כנשר הזה הנקרא "נשר" על שם שנוצותיו נושרות לעיתים מזומנות והוא מתעטה בכל פעם ומתחדש בנוצות ובכנפיים חדשות. כך גם יהודי צריך להיות מחונן בסגולה זו, להתנער בכל עת מצוא מחטאים שדבקו בו ולעטות על עצמו מעיל צדקה חדש כקטן שנולד, מבלי להיסחף במחשבות תוגה על מעשיו שקלקל ולשקוע בתהום הייאוש חלילה. רק כך אפשר לקבל את התורה, ועל סמך תכונה יהודית זו קרא ה': "ואביא אתכם אלי"...

(ממעיינות הנצח)

עונשו של המלווה בריבית

המגיד מדובנא הזדמן פעם לבית הכנסת לפני תפילת שחרית וראה את אחד מעשירי הקהל אומר בכונה "אלוקי נשמה" בהטעימו את המילים "ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא", וכשאמר "להחזירה בי" געה בבכייה. שאל אותו המגיד: "כשאמרת ליטלה ממני לא בכית, מה הטעם?".
השיב לו העשיר: "אני ב"ה איש עשיר ונכסי מרובים שכן אני מלווה בריבית וההצלחה מאירה לי פנים, אולם דבר אחד מדאיג אותי מאוד, יש לי בנים בזבזנים ומתיירא אני שלאחר מותי יבזבזו את כל הוני עד לבלתי השאיר שריד, כך שבקומי בתחיית המתים לא תהיה לי פרוטה לפורטה ואאלץ לחזור על הפתחים, לכן כשאני אומר "להחזירה בי", עולות הדמעות בעיני".
השיב לו המגיד: "תנוה דעתך, אין כל מקום לבכי, אדם גם אם יש לו בנים כאלה אך היות והוא מלווה בריבית לא יזכה לקום לתחיית המתים..."

ע"פ לוח "אור החיים" של אופק תל אביב * לא לדבר בתפילה * סוף זמן ק"ש לשבוע הבעלי"ט 37: 8-40: 8

כניסת שבת: 4:59 יציאת שבת: 5:51 יציאת ש"ס ר"ת: 26: 6

אילו ידענו!

מעשה שהיה

כבר שנים רבות שאני עובדת כמנהלת חשבונות, יחד איתי עובדת גם שושנה. יחד התחלנו לעבוד וצברנו וותק וניסיון וברבות הימים הפכנו לחברות טובות, יחד היינו עוברות על התיקים וממיינות מסמכים ולפעמים משמשות כמזכירות ועונות לטלפונים.

לבוס שלנו יש מספר חנויות ברחבי הארץ, הוא כמעט לא נמצא בחנות, במקומו יש מנהלת בכל סניף, דרכה אנו מעבירות אליו בקשות שונות. לאחר 10 שנות עבודה הופיעה יום אחד במשרד נערה צעירה.

"קוראים לי יפה" אמרה בחיך. לחצנו את ידה תמהות "מה היא עושה כאן, בעצם?

מנהלת הסניף שנכנסה לחדרנו הציגה אותה "זו יפה, המנהל החליט ששירות הלקוחות לא מספיק מהיר וזמין לכן הוא רוצה להוסיף לכן כוח אדם, יפה תענה לטלפונים, היא תעזור לכן גם בתחום הנהלת חשבונות".

היה נראה לנו שהמנהלת נבוכה ממשהו ומשתדלת לא לפגוש את מבטינו, אולם לא היה לנו זמן לחשוב על התנהגותה.

סימני שאלה רבים הטרידו אותנו אולם לא היתה לנו ברירה, ברכנו אותה "בשלוש" וחזרנו כל אחת לעמדתה, כשיפה תופסת עמדה ליד הטלפון. הטלפון הראשון הגיע כעבור 5 דקות, יפה הרימה, אם חשבנו שהיא תסתדר טעינו, היא לא הסתדרה והיתה זקוקה לעזרתנו על כל צעד ושעל. כבר בתחילה שמנו לב שמשהו מוזר בה אולם תלינו זאת בכך שהיא חדשה ועדיין לא מכירה את המקום וכלליו. ולמרות זאת החלו להופיע סימני רוגז כבר ביום הראשון, זה לא היה קל להפסיק באמצע הריכוז ולענות על שאלתה, קיווינו שזו רק התחלה ובהמשך היא תיכנס למסלול ותדע מה עליה לעשות אולם התקווה התבררה כתוחלת שווא. חשבנו שאולי בתחום הנהלת חשבונות היא תוכל לתרום, והיא יכלה בתנאי שאחת מאיתנו תשב צמודה אליה ותסביר לה כל הזמן מה לעשות.

כעבור שבוע היינו כעוסות מאוד, "תגידי, ככה מקבלים עובדות לעבודה?" שאלה אותי שושנה. "מה קורה פה? הפכנו לאגודת חסד?" השבתי בכעס. ואז עלו המילים, שעד כה לא העזנו להעלות על דל שפתינו "היא לא כ"כ בסדר" זהו, יצא המרצע מהשק, כעת התברר ששתינו חשבנו אותם דברים וכנראה גם צדקנו.

בתחילה עוד ניסינו לעזור וכשיפה ביקשה לשבת על החשבונות, כי היא למדה הנהלת חשבונות אפשרנו לה, אבל אח"כ גילינו שקשה הרבה יותר לתקן את הטעויות שעשתה מאשר לעבוד בלי עזרתה, השתדלנו לא לפגוע בה ולא להפגין קוצר רוח שהלך וגדל מיום ליום עד שהפך ל"סיר לחץ", לא די שלא הביאו לנו עובדת שתעזור ולא התחשבו בשום בקשה שלנו, אלא הפרו את השלווה ונאלצנו לעזור לה להשיב למתקשרים, לעזור לה בהנהלת חשבונות, ולתת לה למרות כל זאת את התחושה שהיא אכן שווה ומועילה.

ואם בתחילה ניסינו להכניס אותה לעניינים מהר מאוד התייאשנו, השתדלנו להתעלם ממנה או לבקש באדיבות "יפה, אל תרימי טלפונים אני אעשה זאת..."

האווירה במשרד הפכה להיות מתוחה יותר ויותר... ואז יום אחד היא לא הגיעה לאחר חודשיים תמימים בהם לא החמיצה יום אחד ולא איחרה אפילו ב-5 דקות. ברגע הראשון חשנו רווחה שוב יכולנו לעבוד מבלי שעבודתנו תקטע כל שניה בשאלות מעצבנות, לאחר שלושה ימים כשנכנסה המנהלת למשרד לשאול דבר מה בענייני עבודה שאלה אותה שושנה: "מה קורה עם יפה, היא לא מגיעה יותר?", "אל תיבהלי, לא נצטער אם תגידי לנו שהיא עזבה", צחקתי ושושנה הצטרפה לצחוקי. המנהלת התישבה על כסא "אני לא בטוחה שבאמת תשמחנה כל

כך" אמרה לאיטה וסקרה אותנו.

"יפה אמרה לכן מה שם המשפחה שלה?" "לא, זה משנה?" שאלנו.

"השם בר-לב אומר לכן משהו?", שאלה. "אולי את מוכנה לספר לנו כבר מה קורה?" שאלנו.

"לבוס, למנהל של כל רשת החנויות קוראים..." "בר-לב" המשכנו מופתעות.

"נכון, יפה היא הבת שלו, יש לו שלושה בנים נהדרים ובת אחת חכמה ומצלחת שנפגעה בעבר בתאונת דרכים ונותרה פגועה קצת, הוא רצה לשלב אותה בעבודה וקיווה שהעבודה אתכן תעזור לה, הוא חשב שאחרי מספר שבועות של ניסיון יגדיל את המשכורות של שתיכן, יעביר אתכן למקום מרווח, ייטיב את התנאים ויעשה את הכל כדי שתמשכנה לעזור לבת שלו, אבל הניסיון נכשל". היינו בהלם למשמע הדברים, "למה לא אמרת לנו כלום, אם היינו יודעות ואפילו רק נרמזות, כל היחס שלנו ליפה היה שונה, לא היינו לועגות לה היינו מכבדות אותה ומשתדלות לעזור לה ועושות הכל כדי שתצליח".

"אני יודעת, אבל המנהל החליט שהוא לא רוצה שתדענה את זהותה" אם הן תרצנה לעזור לה כי היא בן אדם, כי היא טובה ומשום שהיא אינה אשמה במצבה, אשמח מאוד, אני לא רוצה שהן תעזורנה לה רק בגלל ריח הכסף" – כך הוא אמר, היא אמרה ויצאה.

שתי דקות ארוכות של שתיקה חלפו עלינו, "תשמעי, אני חוששת שזה מגיע לנו, אמנם לא ידענו שיפה היא הבת של המנהל אבל ידענו שהיא הבת של הקב"ה, ידענו שהיא מבולבלת ותוהה ומשהו במצבה לא תקין, שהיא זקוקה נואשות לעזרתנו, קצת נכונות ורצון טוב ויפה היתה אולי מצליחה. לא התנהגנו כראוי והחמצנו את ההזדמנות הגדולה הזו" אמרה שושנה בקול נמוך. מספר שנים חלפו, יפה מוכרת באחד הסניפים.

היא טלטלה את ליבנו ומיני אז השתנה יחסנו לאנשים, נכון שאת מה שהפסדנו לא נוכל להחזיר אך מלבד זאת אי אפשר לדעת למי אתה עוזר ואיך בעתיד זה יחזור אליך, כל אחד ראוי ליחס מכבד ודווקא אלו שקשה להתייחס אליהם יפה זקוקים לכך נואשות. (מרווה לצמא)

הלכות גניבה גזילה [כה]

פינת ההלכה

א. אסור לגנוב או לגזול אפילו פחות משהו פרוטה בין מישראל בין מגוי, בין מגדול ובין מקטן (ש"ע חו"מ סי' שמח ס"א-ב, סי' שנט ס"א, ג).

גזל בריבית [ד]

ב. התורה אסרה להלוות וללוות בריבית (ש"ע יו"ד סי' קס ס"א) בין שההלוואה בכסף, באוכל או בדבר אחר (ע"פ חומש דברים כג כ, ש"ע קס, נשך כסף לג"א פרץ פ"א ס"א).

ג. חכמים אסרו ללוות דברים המתכלים (=נגמרים) כפירות, מצרכי מזון, חומרי ניקוי, מוצרי היגיינה וכי"ב (בפי חז"ל נקרא "סאה בסאה") גם אם הלווה יחזיר את אותה כמות שלווה הטעם: שמא אחרי שלווה יתייקרו הפירות וכי"ב וכשיבוא לפרוע למלווה נמצא שפורע בפירות יקרים יותר ובעלי ערך כספי גבוה יותר ממה שלווה ונראה כריבית (ש"ע סי' קסס ס"א, נשך כסף פ"ג ס"א).

דוגמא מעשית: ראובן לוה משמעון ארגז של 10 ק"ג מנגו ובזמן ההלוואה היה שווים 80 ₪ ואח"כ התייקר המנגו ועלה שווי ל- 100 ₪, נמצא שאם משיב לו 10 ק"ג מנגו עובר על ריבית דרבנן של 20 ₪ (יסודות הכניית עמ' קיג). ולכן במקרה כזה יחזיר לו רק מנגו בשווי 80 ₪ או 80 ₪ בכסף [קס].

ה. בארבעה אופנים התירו חכמים את הדבר: "בדבר מועט" – כשמלווה דבר מועט (הרמ"א סי' קסס ס"א) "עשאו דמים" – כשמתחייב להחזיר את השווי הכספי של הדבר שלווה ולא את הדבר (ש"ע סי' קסס ס"א), "יצא השער" – כשיש למוצר שלווה מחיר קבוע ולא משתנה (ש"ע סי' קסס ג), "יש ללווה מעט מאותו מין שלווה" (ש"ע סי' קסס ב) (נשך כסף פ"ג ס"ב) ויפורטו להלן [בדבר מועט, "עשאו דמים", "יצא שער" פורטו בעלון קודם]:

ו. יש ללווה מעט מאותו מין שלווה: כשיש ללווה בשעת ההלוואה פירות או סחורה מאותו המין שרוצה ללוות, רשאי ללוות כל כמות שירצה ומתחייב להחזיר אח"כ את אותה כמות אף אם

תתייקר בינתיים (ש"ע יו"ד י"ב קסס ס"ב).

הטעם: מאחר וכל איסור ההלוואה "סאה בסאה" הוא מגזירת חכמים (דרבנן), ויש אופנים שחכמים הקלו

שלא להחשיב את זה כריבית כשיש ללווה מעט מאותו המין שרוצה ללוות הרי נחשב שמה שיש לו כאילו עבר לרשות המלווה, ולכן ברשותו של המלווה התיקרה (מל"ה ה' ח"ב פ"ד ס"ז).

ז. אם יש ללווה מעט מהמין שרוצה ללוות רק שאין לו גישה אליהם כגון: שזה נמצא ברשותו רק שאין לו את המפתח למקום – נחשב שיש לו את אותו מעט שיכול ללוות עליו (שו"ע סי' קסב ס"ג).

ח. אפילו שמין הפירות שרוצה ללוות מחברו אינו אצלו אלא מופקד אצל אחר, נחשב שיש לו לצורך הלוואה הנ"ל (הרמ"א סי' קסב ס"ג). אבל אם אחרים חייבים לו פירות כמו אלו שרוצה ללוות לא נחשב שיש לו שיכול ללוות עליו (הרמ"א סס).

ט. לווה שאמר למלווה שיש לו מעט מאותו מין רשאי המלווה להלוות לו ואינו צריך להביא הוכחה לדבריו (הרמ"א סס). לכתחילה צריך המלווה לוודא שיש ללווה מעט מאותו המין שמלווה לו ובדיעבד כשלא בירר לא מעכב (יו"ד סי' קסב ס"ד ס"ק ז, ט"ז ס"ק ז, רבית לאור ההלכה פ"ד ס"י כד).

י. אם אין ללווה אפילו מעט מאותו המין ייתן לו המלווה במתנה מעט מאותו מין שרוצה או ימכור לו מעט ואח"כ יכול ללוות כמה שרוצה מאותו מין (שו"ע ס"ב, רבית לאור ההלכה פ"ד ס"י ב). וזה הפתרון הטוב ביותר שהמלווה יעשה כן באופן קבוע בלא שיצטרך לכל הבעיות הנ"ל [כגון: לבדוק אם יש ללווה מעט מאותו מין, ואם יש לו באמת מאותו מין בדיוק וכדו'].

יא. כל ההיתר ללוות פירות או שאר דברים המתכלים כשיש לו מעט מאותו המין, דווקא כשפורע לו את אותה כמות, מידה או משקל שלה אבל יותר אסור משום ריבית (מל"ה ה' ס"יא).

דוגמאות מעשיות:

* אם רוצה ללוות 10 ק"ג תפוחים משכנו ובזמן ההלוואה יש לו אפילו רק תפוח אחד יכול ללוות כמה תפוחים שרוצה [ללא חשש של איסור "סאה בסאה"] (יסודות הריבית עמ' קיד).

* הלווה מחברו קופסת מלפפונים גדולה (מ-2 ק"ג ומעלה) וסגורה ויש לו מעט מלפפון מאותו סוג שרוצה ללוות – מותר ללוות.

* הלווה מחברו בלון גז ויש לו בביתו מעט גז, מותר לו ללוות (נשך כסף פ"ב ס"ק 4).

* השוכר רכב בדרך כלל צריך להחזיר את הרכב כשמד דלק באותו מצב כמו כשהשכיר את הרכב שפרשו שחברת ההשכרה "מלווה" לך דלק ואתה משתמש בדלק זה ובמקום זה אתה ממלא דלק חדש במכונת עד שמד הדלק יעמוד באותה נקודה כמו שהיה בזמן ההשכרה. וזה בעצם איסור של "סאה בסאה" [שבואר בסעיף ג]. והפתרון לזה שחברת ההשכרה תתן במתנה למשכיר 1 ליטר דלק מתוך הדלק שנמצא במיכל דלק של הרכב המושכר, ואז יש כאן דין שלשוכר [=ללווה הדלק] יש "מעט מאותו המין" שמותר.

* אסור ללוות דולרים [או מטבע זר אחר] על מנת להחזיר את אותה כמות של דולרים לאחר זמן שדינו כהלוואה "סאה בסאה" [כמבואר בסעיף ג] ואין דינו כמטבע שמשמש לקניה ומכירה במדינה, שהרי דרך הדולרים להתייקר וכשמחזיר לו את אותה כמות דולרים בעלי ערך כספי גבוה יותר, יוצא שמשלם לו ריבית (הליכות עולם ח"ה עמ' כט). מ"מ יכול ללוות דולרים [או מטבע זר אחר] כשיש לו מעט מאותו המין ולכן יכול המלווה לתת ללווה דולר במתנה או למכור ללווה דולר כמחירו ואח"כ יכול להלוות לו אלפי דולרים על סמך זה (הליכות עולם סס).

* אין להלוות שקלים בהצמדה למדד, לדולר או לכל סל מטבעות אחר משום ריבית, אלא אם כן יחתמו על "היתר עיסקא" [שדינו ותנאיו יפורטו בקרוב בל"ג] (מל"ה ה' ח"ב פ"טו ס"י, רבית לאור ההלכה פ"ה ס"ב, נשך כסף פ"ב ס"יד) [ולא יועילו כאן כל ההתרים בסעיף יא כגון: כשיש ללווה דולר אחד בביתו וכיו"ב].

* ראובן ביקש ללוות משמעון קופסה גדולה של 5 ק"ג של זיתים ללא חרצנים ובבית יש לו קופסה קטנה של זיתים עם חרצנים הרי זה לא נחשב שיש לו מעט מאותו המין שעל סמך זה יוכל ללוות כמות גדולה.

הטעם: בגלל השוני באיכות ובמחיר לכן לא נקרא שיש לו מעט מאותו המין ואסור (יסודות הריבית עמ' קכא). [מ"מ יכול שמעון המלווה להקנות ולמכור לו קצת מהזיתים מתוך ה-10 ק"ג שמלווה לו (לא צריך להפרידם מהשאר) ועל סמך זה נחשב שיש לו מעט מאותו המין ויכול להלוות לו את ה-10 ק"ג].

* גמחיים שמשאילים מוצרים מתכלים כתרופות או שאר מוצרי מזון כגון: מטרנה לתינוקות וכו' בשעה שהחנויות סגורות, מותר להלוות מהם על מנת לפרוע את אותה כמות ואין בעיה של ריבית של "סאה בסאה" אם מצד שמדובר בכמות קטנה שמותרת ואפילו אם הכמות גדולה אפילו שאין ללווה מעט מאותו דבר שלוה, שלא גזרו חכמים איסור הלוואת "סאה בסאה" בדבר ששייך לקופה של עניני מצווה מל"ה ה' ח"ב פ"ד ס"י). [שכל איסור ריבית דרבנן מותר במקום מצווה (הליכות עולם לגר"ע יוסף ח"ה עמ' לא, חוט השני עמ' עב)].

העלון מוקדש לעילוי נשמת אסתר בת פרחיה ז"ל שפקודתה ב-כב שבט ת.ש.נ.ג.ה

טל': 08-8644452 אתר העלון: alonhaihud.co.il דוא"ל: haihud.ashdod@gmail.com